

บทที่ 5

สรุปการวิจัย การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ของปัจจัยหลักต่าง ๆ ดังนี้คือ ปัจจัยด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และลักษณะทางประชากรของเกษตรกร ปัจจัยด้านความทันสมัยของเกษตรกรกับพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการชลประทานของเกษตรกรในเขตโครงการพัฒนาเกษตรชลประทานแม่กลองใหญ่ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยสำรวจ ซึ่งผลการวิจัยที่ได้มีดังต่อไปนี้

สรุปผลการวิจัย

ลักษณะทางประชากร เกษตรกรเพศชาย 153 ราย หญิง 95 ราย กลุ่มตัวอย่างประกอบอาชีพหลักทำนา จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาตอนต้น 213 ราย คิดเป็นร้อยละ 85.9 อาชีพรองนอกเหนือจากการทำนา คือ เลี้ยงสัตว์ ทำไร่อ้อย และรับจ้างนอกฤดูกาลเพาะปลูก คิดเป็นร้อยละ 36.3, 26.2 และ 23.0 ตามลำดับ เกษตรกรอยู่ในครอบครัวขนาดปานกลางซึ่งมีสมาชิก 4-6 คน จำนวน 154 ราย ร้อยละ 61.6 สถานภาพการสมรสของเกษตรกรส่วนใหญ่คือแต่งงานแล้ว 205 ราย คิดเป็นร้อยละ 82.7

การถือครองที่ดิน เกษตรกรมีที่ดินอยู่ในครอบครองตั้งแต่ 2-80 ไร่ โดยมีค่าเฉลี่ย 12.95 และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน 13.49 เกษตรกรร้อยละ 85.0 มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง เกษตรกร 36 ราย หรือร้อยละ 14.51 ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง เกษตรกรร้อยละ 38.0 เช่าที่ดินทำกิน มีเพียงร้อยละ 4.0 เท่านั้นที่ให้อื่นเช่าที่ดินทำการเกษตร สำหรับที่ตั้งพื้นที่ทำการเกษตรมีเกษตรกร 94 ราย ร้อยละ 37.9 มีที่ดินทำกินอยู่บริเวณต้นคลองชลประทาน 78 ราย ร้อยละ 31.4 มีที่ดินทำกินอยู่บริเวณต้นคลองชลประทาน 78 ราย ร้อยละ 31.4 มีที่ดินทำกินอยู่บริเวณกลางคลองชลประทาน และเกษตรกร 133 ราย ร้อยละ 53.6 มีที่ดินทำกินอยู่บริเวณปลายคลองชลประทาน

สถานภาพทางสังคม เกษตรกรร้อยละ 80.2 เป็นสมาชิกกลุ่มผู้ใช้
น้ำชลประทาน และร้อยละ 16.5 เป็นกรรมการระดับบริหาร ได้แก่ ประชาชน
รองประธาน เลขานุการ และเหรัญญิก เป็นต้น ที่เหลืออีกประมาณร้อยละ
3.3 ไม่ได้เข้าเป็นสมาชิก เนื่องจากเป็นเกษตรกรที่มาเช่าที่ดินทำกินในเขตจัด
รูปที่ดินโครงการชลประทาน

เกษตรกรร้อยละ 17.7 เข้าเป็นสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและ
สหกรณ์การเกษตร (ชกส.) และเกษตรกรร้อยละ 13.3 และ 10.9 เข้าเป็น
สมาชิกสหกรณ์ออมทรัพย์และสหกรณ์การเกษตรตามลำดับ

รายได้ของเกษตรกร ร้อยละ 38.6 ของเกษตรกรมีรายได้ภาคเกษตร
ต่ำกว่า 10,000 บาท ร้อยละ 86.0 มีรายได้นอกภาคเกษตรต่ำกว่า 10,000
บาท เกษตรกรมีค่าลงทุนทำการเกษตรโดยเฉลี่ย 9,982 บาท และเกษตรกร
ร้อยละ 80 ใช้ค่าลงทุนเพื่อการเกษตรต่ำกว่า 10,000 บาท ในส่วนรายได้
สุทธิของเกษตรกร พบว่าร้อยละ 52.5 มีรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาท นับว่า
เกษตรกรมีรายได้ในฤดูกาลเพาะปลูกที่ผ่านมามีค่อนข้างต่ำ

แหล่งเงินทุน ในกรณีที่ต้องการกู้ยืมเงิน เกษตรกรร้อยละ 17.7 กู้จาก
ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และร้อยละ 17.7 เช่นเดียวกันกู้
เงินจากพ่อค้า นายทุนในท้องถิ่น เกษตรกรจำนวน 46 ราย ร้อยละ 18.5 กู้เงิน
จากญาติพี่น้อง และจากการสำรวจพบว่าเกษตรกรร้อยละ 62.9 ระบุว่าคนยังมี
หนี้สินอยู่

เครื่องใช้เครื่องอำนวยความสะดวก โทรทัศน์สีและมอเตอร์ไซค์ เป็น
สิ่งอำนวยความสะดวกบันเทิงและความสะดวกที่เกษตรกรมีมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 50.4
และ 76.2 ตามลำดับ ในด้านเครื่องมือเพื่อการเกษตร ร้อยละ 55.6 มีรถไถ
เดินตาม

ทัศนคติของเกษตรกรต่อระบบชลประทาน เกษตรกรมีระดับความคิดเห็น
ต่อระบบชลประทานค่อนข้างสูง ในด้านทัศนคติต่อบุคคล เกษตรกรมีร้อยละ 42.3

เห็นด้วยว่าพนักงานส่งน้ำคอยให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการใช้น้ำ เกษตรกร ร้อยละ 36.7 มีทัศนคติเป็นกลางต่อข้อที่ว่ามีการขัดแย้งเรื่องการใช้น้ำในระหว่าง สมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ ในส่วนของทัศนคติต่อระบบชลประทาน เกษตรกรร้อยละ 58.9 ระบุว่าโครงการชลประทานทำให้รายได้และผลผลิตเพิ่มขึ้น ร้อยละ 62.9 ระบุว่า แปลงเพาะปลูกของตนได้รับน้ำเพียงพอต่อการเพาะปลูก ในเรื่องของการมีส่วนร่วมในการดูแลและบำรุงรักษาระบบชลประทาน พบว่าเกษตรกรร้อยละ 44.8 เห็นว่าการเผ่าคอยดูแลเปิด-ปิดบานส่งน้ำเข้าแปลงเพาะปลูกไม่ใช่เรื่องยุ่งยาก และเกษตรกรร้อยละ 30.2 แสดงความเห็นด้วยที่ควรเปิดโอกาสให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการดูแลบำรุงคลองชลประทานด้วย และเกษตรกรร้อยละ 44.4 เฝ้ามองใจจ่ายค่าน้ำชลประทานในกรณีที่มีการเรียกเก็บ

การเปิดรับสื่อมวลชนของเกษตรกร พบว่าเปิดรับสื่อโทรทัศน์มากที่สุด ด้วยอัตราความบ่อยครั้งค่อนข้างสูง คิดเป็นร้อยละ 57.7 ของเกษตรกรที่เปิดรับ สื่อโทรทัศน์ มีเกษตรกร 61 ราย เปิดรับสื่อหนังสือพิมพ์ และเกษตรกรที่เปิดรับสื่อ หนังสือพิมพ์สูงมีเพียง 11 ราย หรือร้อยละ 18.1 ของผู้เปิดรับสื่อหนังสือพิมพ์ เกษตรกรเปิดรับสื่อวิทยุ 152 ราย โดยมีเกษตรกรที่เปิดรับสื่อวิทยุสูง ร้อยละ 13.1 และเกษตรกรร้อยละ 46.7 และ 40.2 เปิดรับสื่อวิทยุปานกลาง และต่ำตามลำดับ

การเปิดรับสื่อบุคคลของเกษตรกรในเรื่องการเกษตรและชลประทาน พบว่า เกษตรกรเปิดรับสื่อจากเพื่อนเกษตรกรด้วยกันมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.996) และรองลงมาคือประชาชนกลุ่มผู้ใช้น้ำ (ค่าเฉลี่ย 3.609) และสื่อบุคคลจากหน่วยราชการที่เกษตรกรเปิดรับมากที่สุดคือ พนักงานส่งน้ำ (ค่าเฉลี่ย 3.21) เกษตรกร เปิดรับสื่อจากเซลล์แมนผู้ขายผลิตภัณฑ์เพื่อการเกษตรน้อยที่สุด (ค่าเฉลี่ย 1.17)

การเปิดรับสื่อเฉพาะกิจ เกษตรกรเปิดรับสื่อเฉพาะกิจปานกลางค่อนข้างต่ำ กล่าวคือ มีเกษตรกรเพียงร้อยละ 6.5 ที่เข้ารับการอบรมชลประทานบ่อยครั้ง (ค่าเฉลี่ย 2.51) มีเกษตรกรเข้ารับการอบรมการเกษตรบ่อยครั้งร้อยละ 6.5 เท่านั้น เกษตรกรเพียงส่วนน้อยที่เคยเดินทางไปดูแปลงสาธิต (ค่าเฉลี่ย 1.35) และเกษตรกร ร้อยละ 9.7 เคยเปิดรับสื่อจากหน่วยส่งเสริมเคลื่อนที่ที่เป็นบางครั้ง (ค่าเฉลี่ย 1.56)

ความน่าเชื่อถือของแหล่งสาร ในด้านการเกษตร เกษตรกรให้ความ
เชื่อถือเจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมการเกษตรมากที่สุดคือร้อยละ 31.0 รองลงมาคือตัวเอง
(30.6) ในส่วนของการชลประทาน เกษตรกรเชื่อถือพนักงานส่งน้ำมากที่สุด
ร้อยละ 78.0 และร้อยละ 8.0 เชื่อถือตัวเองในเรื่องนี้

ปัจจัยความทันสมัยของเกษตรกร เกษตรกรร้อยละ 56.9 และ 25.8
มีความมุ่งหวังในการงานอาชีพสูงและสูงมากตามลำดับ เกษตรกรมีความรู้สึกอยาก
ลองของใหม่ในเรื่องนวัตกรรมทางการเกษตรในระดับปานกลางค่อนข้างสูง โดย
เกษตรกรร้อยละ 21.8 และ 42.7 มีความต้องการทดลองปลูกพืชอย่างอื่นที่ไม่ใช่
ข้าวและคอกยติดตามสิ่งประดิษฐ์นวัตกรรมทางการเกษตรตามลำดับ โดยสรุปเกษตรกร
มีความทันสมัยปานกลางถึงค่อนข้างสูง (ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 2.28-3.89)

การชลประทาน เกษตรกรรับน้ำชลประทานตั้งแต่ 2-13 ปี ร้อยละ
25.8 รับมาแล้วมากกว่า 10 ปี ร้อยละ 25.4 รับมาแล้ว 1-3 ปี และเกษตรกร
ส่วนใหญ่ร้อยละ 29.0 รับน้ำชลประทานระหว่าง 4-6 ปี

พฤติกรรมการใช้น้ำชลประทาน เกษตรกรร้อยละ 50 คอยดูแลเปิด-ปิด
บานส่งน้ำตามตารางเวลาที่กำหนดให้เป็นประจำ ร้อยละ 46.8 คอยดูแลเปิด-ปิด
บานส่งน้ำตามกำหนดเวลาเป็นบางครั้ง และร้อยละ 3.2 ไม่เคยดูแลการเปิด-ปิด
บานส่งน้ำตามกำหนดเวลาเลย เกษตรกรร้อยละ 87.5 จ่ายเงินค่าบำรุงรักษา
ส่งน้ำชลประทานเป็นประจำ ในกรณีที่มีการเรียกเก็บโดยกลุ่มผู้ใช้น้ำ และเกษตรกร
ร้อยละ 92.3 ทำความสะอาดคูส่งน้ำและคูระบายน้ำในแปลงของตัวเองเป็นประจำ
มีเกษตรกรร้อยละ 41.5 เคยเปิดน้ำเข้าแปลงนาตนเองในตอนที่ยังไม่ถึงคิวของ
ตนเองเป็นบางครั้ง เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 56 เข้าร่วมประชุมกลุ่มผู้ใช้น้ำเป็น
ประจำ และเกษตรกรบางส่วนร้อยละ 32.7 มีความขัดแย้งกับเพื่อนเกษตรกรใน
เรื่องการใช้น้ำชลประทานเป็นบางครั้ง เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 67.3 ไม่เคยแจ้ง
เจ้าหน้าที่ชลประทานเมื่อเห็นว่ามีอาคารชลประทานเสียหาย เกษตรกรร้อยละ 47.2
และ 44.0 รับ-ส่งข่าวสารการชลประทานเป็นบางครั้งและเป็นประจำตามลำดับ

เกษตรกรร้อยละ 10.5 อัดน้ำในकुส่งน้ำเพื่อเพิ่มระดับน้ำให้ไหลเข้า
แปลงตนเองเป็นประจำ และร้อยละ 35.1 ทำเช่นที่ว่านี้เป็นบางครั้ง โดยสรุป
เกษตรกรมีพฤติกรรมพึงประสงค์ตามรายข้อต่าง ๆ ตั้งแต่ค่อนข้างต่ำจนถึงสูง
(ค่าเฉลี่ย 1.46-2.99)

การทดสอบสมมุติฐาน

สมมุติฐาน 1 สถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมและประชากร มีความสัมพันธ์
กับพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการชลประทาน โดยเพศ การศึกษา และการเป็น
สมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ มีค่าเฉลี่ยระหว่างกลุ่มในเรื่องพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการ
ชลประทานแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และการถือครองที่ดินก็มีความ
สัมพันธ์กับพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการชลประทานของเกษตรกร ส่วนอายุและรายได้
ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญของค่าเฉลี่ยพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการใช้น้ำ
ชลประทานของเกษตรกร

สมมุติฐาน 2 การเปิดรับสื่อบุคคล มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมพึงประสงค์
ด้านการชลประทานที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 โดยมีค่าสหสัมพันธ์ .3375
ซึ่งนับว่าค่อนข้างต่ำ และการเปิดรับสื่อจากพนักงานส่งน้ำมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรม
รวมพึงประสงค์ด้านการชลประทานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 โดยมีค่า
สหสัมพันธ์ .3046 ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในระดับต่ำเช่นเดียวกัน การเปิดรับสื่อ
เฉพาะกิจของเกษตรกรในเรื่องการชลประทานมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมพึงประสงค์
ด้านการชลประทานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีค่าสหสัมพันธ์ .1433
ซึ่งนับว่าต่ำ และการอบรมชลประทานมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการ
ชลประทานของเกษตรกรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีค่าสหสัมพันธ์
.1686 ซึ่งนับว่าต่ำเช่นกัน นอกจากนี้ยังพบว่า การเปิดรับสื่อจากหน่วยส่งเสริม
เคลื่อนที่ของกรมชลประทานไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการชลประทาน
ของเกษตรกร

สมมุติฐาน 3 ทศนคติของเกษตรกรที่มีต่อระบบชลประทาน มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการพึงประสงค์ด้านการชลประทานที่ระดับนัยสำคัญ .001 โดยมีค่าสหสัมพันธ์ .3087 ซึ่งอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ และปัจจัยความทันสมัยของเกษตรกรมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการพึงประสงค์ด้านการชลประทานอย่างมีนัยสำคัญที่ .001 โดยมีค่า .2548 ซึ่งอยู่ในระดับต่ำ

สมมุติฐาน 4 ปัจจัยความทันสมัยของเกษตรกร ทศนคติของเกษตรกรที่มีต่อระบบชลประทาน และการเปิดรับสื่อบุคคลของเกษตรกรในเรื่องการเกษตรและชลประทานสามารถรวมกันอธิบายความแปรปรวนของคะแนนพฤติกรรมการพึงประสงค์ด้านการชลประทานได้ โดยที่การเปิดรับสื่อบุคคลมีประสิทธิภาพในการพยากรณ์พฤติกรรมการพึงประสงค์ด้านการชลประทานได้สูงสุดเมื่อเทียบกับอีก 2 ตัวแปรที่เหลือ กล่าวคือ การเปิดรับสื่อบุคคลมีประสิทธิภาพในการอธิบายความแปรปรวนของคะแนนพฤติกรรมการพึงประสงค์ด้านการชลประทานได้ร้อยละ 11.4 และทศนคติของเกษตรกรที่มีต่องานชลประทาน และปัจจัยความทันสมัยของเกษตรกรสามารถอธิบายได้ร้อยละ 5.8 และ 1.6 ตามลำดับ จึงสรุปได้ว่าตัวแปรอิสระทั้ง 3 สามารถรวมกันอธิบายความแปรปรวนของคะแนนพฤติกรรมการพึงประสงค์ด้านการชลประทานได้ร้อยละ 18.8 ซึ่งนับว่าไม่สูงมากนัก

การอภิปรายผล

จากการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร และการทดสอบสมมุติฐานได้พบข้อสังเกตที่ควรอภิปรายไว้ดังนี้

กลุ่มผู้ใช้น้ำ

กลุ่มผู้ใช้น้ำเป็นองค์กรชุมชนที่เกษตรกรในเขตโครงการชลประทานเข้าเป็นสมาชิกมากที่สุด ตามพระราชบัญญัติการจัดรูปที่ดินเพื่อการเกษตร เกษตรกรผู้มีที่ทำกินอยู่ในเขตโครงการชลประทานจะต้องเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ องค์กรผู้ใช้น้ำจึง

เป็นองค์กรพื้นฐานที่คาดว่าจะมีผลต่อพฤติกรรมการใช้หน้าของเกษตรกร อย่างไรก็ตาม การเข้าเป็นสมาชิกของเกษตรกรส่วนใหญ่จะเป็นไปตามกฎเกณฑ์ ซึ่งตามที่โรเจอร์ส (Rogers, 1983) กล่าวว่า การยอมรับนวัตกรรมโดยการใช้อำนาจจะมีความคงทนน้อย และอาจเปลี่ยนแปลงได้ง่ายกว่าการยอมรับนวัตกรรมโดยความสมัครใจ และการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้หน้าในบางครั้งไม่สอดคล้องกับระยะเวลาการสิ้นสุดโครงการก่อสร้าง และการเริ่มส่งน้ำชลประทาน ในบางครั้งองค์กรกลุ่มผู้ใช้หน้าจึงยังไม่เข้มแข็งพอ ยิ่งไปกว่านั้น การคัดเลือกประธานกลุ่มผู้ใช้หน้าตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่าผู้เป็นประธานกลุ่มจะต้องไม่เป็นผู้ที่เป็นผู้มีอำนาจทางการปกครองภายในชุมชน เช่นผู้ใหญ่บ้าน เพื่อป้องกันปัญหาการใช้อิทธิพลไปในทางไม่ชอบ แต่ปัญหาที่พบก็คือ การขาดอำนาจของประธาน ทำให้ประธานกลุ่มไม่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในการควบคุมเกษตรกรผู้ละเมิดกฎเกณฑ์ โดยสรุปแล้ว แม้ว่ากลุ่มผู้ใช้หน้าจะมีความสำคัญต่อการใช้น้ำชลประทานของเกษตรกร แต่ก็ยังมีข้อจำกัดด้านอื่น เช่น การมีอำนาจที่ทำให้ปฏิบัติงานได้ไม่เต็มที่

การถือครองที่ดิน

จากการที่พบว่าเกษตรกรผู้มีที่ดินทำกิน ตั้งแต่ 11-20 ไร่ และเกษตรกรผู้มีที่ดินทำกินตั้งแต่ 31 ไร่ขึ้นไปมีพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการชลประทานคือว่าเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรผู้ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองมีพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการชลประทานต่ำ ซึ่งปรากฏการณ์เช่นนี้สอดคล้องกับแนวความคิดของ Rogers (1971) ที่ว่าผู้ที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่ดีกว่าบุคคลอื่นในสังคมเดียวกัน จะยอมรับนวัตกรรมได้ดีกว่าผู้ที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่ต่ำกว่า

การเป็นสมาชิกองค์กรในชุมชน

การที่เกษตรกรร้อยละ 80.2 เป็นสมาชิกกลุ่มผู้ใช้หน้า ร้อยละ 17.7 เป็นสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ร้อยละ 13.3 และร้อยละ 10.9 เป็นสมาชิกสหกรณ์ออมทรัพย์ และสหกรณ์การเกษตร ตามลำดับนั้นแสดงให้เห็นว่าองค์กรเหล่านี้เป็นองค์กรที่ให้ผลประโยชน์โดยตรงแก่เกษตรกรในเรื่องการ

ชลประทาน การเกษตรและการไถ่ดินเชื่อเพื่อการเกษตร ซึ่งนับเป็นประโยชน์ที่เห็นได้ชัดของเกษตรกร กล่าวคือองค์กรเหล่านี้มีความได้เปรียบเชิงเทียบ (Relative Advantage) และความสามารถสังเกตผลได้ (Observability) อย่างชัดเจน ตามทฤษฎีการยอมรับนวัตกรรมของ Rogers และ Shoemaker (1971)

รายได้ของเกษตรกร

เป็นที่น่าสังเกตว่ารายได้ของเกษตรกรไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการชลประทาน ซึ่งนับว่าไม่สอดคล้องกับแนวความคิดของ Rogers (1983) ที่ว่าผู้มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมสูงจะมีอัตราการยอมรับนวัตกรรมสูงกว่า ผู้มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ อย่างไรก็ตาม การศึกษาครั้งนี้ศึกษาเฉพาะเกษตรกรซึ่งส่วนใหญ่แล้วเป็นผู้มีรายได้ต่ำ และกรณีของพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการชลประทานอาจแตกต่างไปจากนวัตกรรมอื่น ๆ

โดยสรุปแล้ว จึงพบว่า ลักษณะทางประชากร สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม อันได้แก่ เพศ ระดับการศึกษา และการเป็นสมาชิกกลุ่มผู้นำของเกษตรกรมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการชลประทาน

ทัศนคติของเกษตรกรที่มีต่อระบบชลประทาน

ผลการวิจัยว่าทัศนคติของเกษตรกรมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการชลประทานของเกษตรกร การที่เกษตรกรส่วนใหญ่เห็นว่าพนักงานส่งน้ำคอยให้ความรู้และข้อแนะนำที่เป็นประโยชน์ในการใช้น้ำชลประทานและการที่เกษตรกรเปิดรับสื่อจากพนักงานส่งน้ำมีความสัมพันธ์กับทัศนคติของเกษตรกรต่อระบบชลประทานเป็นสิ่งมุ่งชี้ว่า พนักงานส่งน้ำซึ่งนับเป็นบุคลากรของกรมชลประทานที่ใกล้ชิดกับเกษตรกรมากที่สุด น่าจะมีศักยภาพในการปรับปรุงพฤติกรรมการใช้น้ำของเกษตรกรให้ดีขึ้นได้อีกประเด็นหนึ่ง ในด้านทัศนคติของเกษตรกรคือ การมีส่วนร่วมในการดูแลบำรุงรักษาระบบชลประทานของเกษตรกร เท่าที่พบจากการสำรวจ เกษตรกรร้อยละ 30.2 เห็นว่าการดูแลรักษาคลองชลประทานเป็นเรื่องของทางราชการเท่านั้น และร้อยละ 33.5 เห็นว่าเกษตรกรควรมีส่วนร่วมในการดูแลบำรุงรักษาด้วย การที่เกษตรกร

เข้ามามีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาระบบชลประทานเฉพาะอย่างยิ่ง ในระดับแปลงเพาะปลูกจะช่วยให้เกษตรกรมีความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการด้วยเช่นกัน มิใช่เป็นแต่เพียงผู้รับประโยชน์เท่านั้น

การเปิดรับสื่อของเกษตรกร

การเปิดรับสื่อมวลชนของเกษตรกรไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการชลประทาน แต่การเปิดรับสื่อบุคคลมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการชลประทาน ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ Bettinghaus (1978) ที่ว่าสื่อมวลชนเป็นเพียงตัวเสริมความเชื่อและทัศนคติที่มีอยู่เดิมให้ฝังแน่นมากกว่าที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติโดยสิ้นเชิง กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์นั้นเป็นผลจากการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลแบบเผชิญหน้ากันทั้งสิ้น

นอกจากนี้ยังพบว่า การเปิดรับสื่อบุคคลจาก ประธานกลุ่มผู้ใช้น้ำ เพื่อนเกษตรกร และพนักงานส่งน้ำมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการชลประทาน ซึ่งบุคคลเหล่านี้เป็นผู้มีประสบการณ์ร่วมใกล้เคียงกับเกษตรกร และเป็นผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในเรื่องการเกษตรและการชลประทานซึ่งเป็นไปตามแนวความคิด เรื่องกรอบแห่งประสบการณ์ (Frame of Reference) และความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารที่ว่าคุณที่มีความเชื่อ ทัศนคติ แนวความคิดคล้ายคลึงกัน จะมีแนวโน้มที่จะสื่อสารด้วยความเข้าใจ และมีความเชื่อถือกันและกันมากกว่าผู้ที่ไม่เคยมีประสบการณ์ร่วมกันมาก่อน

การเปิดรับสื่อเฉพาะกิจของเกษตรกรมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการชลประทานในระดับต่ำ ซึ่งสอดคล้องกับที่ Schramm กล่าวไว้ว่า การโน้มน้าวใจโดยการเผชิญหน้ากัน (Face-to-Face) จะมีประสิทธิภาพมากกว่าการโน้มน้าวใจด้วยสื่อเฉพาะกิจ และในการวิจัยครั้งนี้ ยังพบอีกว่าการเปิดรับสื่อจากหน่วยส่งเสริมต่อเนื่องเคลื่อนที่ของกรมชลประทานไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการชลประทานของเกษตรกร ที่เป็นเช่นนี้ เพราะว่าคุณชนิตนี้มี ความดีในการเผยแพร่บ่อย และการเผยแพร่เป็นการให้ความรู้มากกว่าที่จะมุ่งเปลี่ยนแปลงทัศนคติ

การที่การอบรมชลประทานมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการชลประทานในระดับค่านั้นอาจเป็นเพราะการอบรมเป็นไปทางด้านวิชาการมากกว่าการแนะนำให้ปฏิบัติ ในขณะที่สื่อบุคคลจากพนักงานส่งน้ำจะเน้นเรื่องวิธีปฏิบัติในแปลงเพาะปลูกซึ่งสามารถนำไปใช้ได้ดีกว่า

ความเชื่อต่อแหล่งสาร

ในด้านการเกษตร เกษตรกรมีความเชื่อต่อเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเป็นจำนวนร้อยละ 31.0 ของเกษตรกรทั้งหมด ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของสถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาแห่งประเทศไทย (TDRI) ที่พบว่าเกษตรกรเปิดรับสื่อจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมด้านการเกษตรเป็นจำนวนร้อยละ 64.3 ของผู้ตอบคำถาม โดยที่สื่อจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเป็นสื่อที่เกษตรกรให้ความสนใจเป็นอันดับ 2 รองจากโทรทัศน์

ในด้านการชลประทาน เกษตรกรเชื่อต่อบุคคลจากพนักงานส่งน้ำมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 78.0 ของเกษตรกรทั้งหมด

เป็นที่น่าสังเกตว่า เกษตรกรให้ความเชื่อต่อสื่อบุคคลมากกว่าสื่อมวลชน ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ เนิน นวนคงรอด (2527) ที่เกษตรกรส่วนใหญ่เห็นว่าสื่อบุคคลป้องกันช่วยเหลือได้ กรณีนาข้าวได้รับความเสียหายจากหนูนา กล่าวคือ การเปิดรับสื่อบุคคลสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างได้ผล

ปัจจัยความทันสมัยของเกษตรกร

การที่พบว่าปัจจัยความทันสมัยของเกษตรกรมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการชลประทานของเกษตรกร แม้ว่าจะมีความสัมพันธ์กันในระดับค่าก็ตาม ก็ยังเป็นสิ่งที่ควรคำนึงในการเผยแพร่ส่งเสริมพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการชลประทาน แต่ปัจจัยด้านความทันสมัยของเกษตรกรเป็นปัจจัยเฉพาะตัว กล่าวคือเป็นปัจจัยที่เกษตรกรไต่หามาเอง การที่จะทำให้เกษตรกรมีความทันสมัยเพิ่มขึ้นเพื่อเพิ่มพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการชลประทานนั้นจึงต้องคำนึงถึงพื้นฐานที่เกษตรกรมีอยู่แล้ว (Rogers, 1963)

พฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการชลประทาน

เป็นที่น่าสังเกตว่า เกษตรกรส่วนใหญ่จะจ่ายเงินค่าทำความสะอาด และซ่อมแซมระบบชลประทานทุกครั้งที่มีการเรียกเก็บและทำความสะอาดคูส่งน้ำและระบายน้ำในพื้นที่เพาะปลูกของตนเอง ทั้งนี้เนื่องจากการทำเช่นนี้มีผลเชิงเทียบ (Relative Advantage) อย่างเห็นได้ชัดต่อการเพาะปลูกของเกษตรกรเอง

และจากการที่พบว่าเกษตรกรร้อยละ 32.7 มีความขัดแย้งในเรื่องการใช้น้ำกับเกษตรกรแปลงติดกัน และเกษตรกรร้อยละ 46.8 ละเลยการปิด-เปิดบานส่งน้ำตามกำหนดรอบเวรเป็นบางครั้ง นอกจากนี้การที่เกษตรกรร้อยละ 39.5 ไม่สามารถปฏิบัติตามคำแนะนำของพนักงานส่งน้ำในเรื่องการชลประทานได้นั้น แสดงให้เห็นถึงการกระทำระหว่างกันของปัจจัยต่าง ๆ ตามทฤษฎีการกระทำทางสังคม (Theory of Social Action) ปัจจัยดังกล่าวได้แก่ ปัจจัยดึงดูด ปัจจัยผลักดัน และปัจจัยเอื้ออำนวย ปัจจัยเหล่านี้จะสามารถอธิบายพฤติกรรมการใช้น้ำชลประทานของเกษตรกรได้

ผลจากการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การเปิดรับสื่อบุคคลซึ่งประกอบด้วย ปรชชนกลุ่มผู้ใช้น้ำ เพื่อนเกษตรกร เจ้าหน้าที่ส่งเสริม พนักงานส่งน้ำ สามารถอธิบายความแปรปรวนของคะแนนพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการชลประทานได้สูงสุดเมื่อเทียบกับ 2 ตัวแปรที่เหลือคือทัศนคติของเกษตรกรที่มีต่อระบบชลประทาน และปัจจัยความทันสมัยของเกษตรกร แม้ว่า การเปิดรับสื่อบุคคลจะสามารถอธิบายความแปรปรวนของคะแนนพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการชลประทานได้ในระดับต่ำก็ตาม แต่ก็มีแนวโน้มว่าการใช้สื่อบุคคลน่าจะมีศักยภาพในการเพิ่มประสิทธิภาพในการส่งเสริมพฤติกรรมการใช้น้ำของเกษตรกรได้

เท่าที่ผู้วิจัยได้ศึกษามาทั้งหมด มีข้อเสนอแนะในการวางแผนเผยแพร่ส่งเสริมพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการชลประทาน และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไปดังนี้

ข้อเสนอแนะในการวางแผนเผยแพร่ส่งเสริมพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการชลประทาน

1. กลุ่มผู้ใช้น้ำน่าจะเป็นโลกที่ดีในการส่งเสริมพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการชลประทาน เพราะเป็นองค์กรที่มีอยู่พร้อมแล้วในชุมชน และจากการวิจัยก็พบว่าการเป็นสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการชลประทาน อย่างไรก็ตามมีประเด็นที่ควรพิจารณาประกอบกันคือ ความร่วมมือกันในหมู่เกษตรกร เพราะเท่าที่พบจากการวิจัย เกษตรกรร้อยละ 32.7 มีความขัดแย้งกับเกษตรกรที่มีแปลงทำกินติดต่อกันในเรื่องการใช้น้ำชลประทานเป็นบางครั้ง จึงน่าที่จะมีการเน้นถึงการใช้ประโยชน์ร่วมกันของระบบชลประทานให้เกษตรกรได้เข้าใจ การส่งเสริมทัศนคติเช่นนี้ สื่อบุคคลต่าง ๆ เช่น ประธานกลุ่มผู้ใช้น้ำ พนักงานส่งน้ำ และเกษตรกรด้วยกันเองควรจะมีส่วนช่วยให้เกษตรกรมีพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการชลประทานสูงขึ้น
2. พนักงานส่งน้ำซึ่งเป็นบุคลากรของกรมชลประทานที่มีความใกล้ชิดกับเกษตรกรมากที่สุด น่าจะเป็นผู้ที่ทำงานเผยแพร่เหมาะสมที่สุด เพราะจากการวิจัยพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ให้ความเชื่อถือพนักงานส่งน้ำในเรื่องการใช้น้ำชลประทาน ปัญหาที่พบในปัจจุบันคือ การขาดบุคลากรตำแหน่งนี้ ทำให้พนักงานส่งน้ำต้องทำหน้าที่ดูแลพื้นที่ส่งน้ำมากกว่าที่จะดูแลได้ทั่วถึง (กรมชลประทาน, 2530) แต่การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรบุคคลที่มีอยู่ให้ได้สูงสุด อาจทำได้คือโดยการฝึกอบรมเพิ่มความสามารถในการเผยแพร่ให้กับพนักงานส่งน้ำ และพนักงานส่งน้ำควรพัฒนาการทำงานของประธานกลุ่มผู้ใช้น้ำซึ่งเป็นเกษตรกรให้มีส่วนร่วมในการส่งน้ำและบำรุงรักษาโครงการชลประทาน
3. เท่าที่พบว่าการเปิดรับสื่อจากสื่อเฉพาะกิจมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการชลประทานในระดับต่ำนั้น น่าจะมีการเสริมประสิทธิภาพของสื่อประเภทนี้โดยการจัดให้มีการเผยแพร่กับสื่ออื่น ๆ ในลักษณะ Media Forum เช่น การใช้สื่อบุคคลร่วมกับสื่อเฉพาะกิจ ซึ่งสื่อทั้งสองจะเสริมบทบาทซึ่งกันและกัน ในรูปแบบที่สื่อเฉพาะกิจจะมีประสิทธิภาพในการให้ข้อมูลและสื่อบุคคลจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของเกษตรกร
4. ควรส่งเสริมเผยแพร่ทัศนคติที่ชาวเกษตรกรก็เป็นผู้มีส่วนร่วมเป็นเจ้าของโครงการชลประทานด้วยเช่นกัน มิใช่เพียงแต่เป็นผู้รับประโยชน์เท่านั้น เท่าที่พบจาก

การวิจัย เกษตรกรร้อยละ 33.5 เห็นว่าการดูแลรักษาคลองชลประทานเป็นเรื่องของทางราชการ เกษตรกรไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยว ในขณะที่เกษตรกรร้อยละ 30.2 มีความเห็นในทางตรงกันข้าม และเกษตรกรร้อยละ 27.0 แสดงความไม่แน่ใจในเรื่องนี้ จะเห็นได้ว่าเกษตรกรจำนวนมากยังไม่ตระหนักว่าการมีส่วนร่วมในโครงการชลประทานเป็นสิ่งที่ไม่ดี เกษตรกรพึงมี สื่อบุคคลน่าจะมีบทบาทในการสร้างทัศนคติ เช่นที่ว่า โดยผ่านพนักงานส่งน้ำ หรือประธานกลุ่มผู้ใช้น้ำ การที่เกษตรกรตระหนักว่าตนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของโครงการชลประทานควายน่าจะส่งเสริมให้เกษตรกรมีพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการชลประทานสูงขึ้นได้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยในเรื่องบทบาทการทำงานเผยแพร่ของพนักงานส่งน้ำ และคุณสมบัติของพนักงานส่งน้ำ ตลอดจนถึงความสัมพันธ์ระหว่างพนักงานส่งน้ำกับเกษตรกร เพื่อช่วยให้วางแผนการทำงานเผยแพร่ได้อย่างเหมาะสม
2. ควรมีการวิจัยเรื่องเกี่ยวกับกลุ่มผู้ใช้น้ำ ในเรื่องการก่อตั้ง บทบาทการมีส่วนร่วม ปัจจัยจูงใจ สนับสนุน กลไกอำนาจ การบังคับ และการสมัครใจของเกษตรกรในกลุ่มผู้ใช้น้ำ เพื่อพัฒนาศักยภาพกลุ่มผู้ใช้น้ำให้ดียิ่งขึ้น
3. ควรมีการวิจัยเปรียบเทียบประสิทธิภาพของสื่อต่าง ๆ เฉพาะอย่างยิ่งประสิทธิภาพของสื่อ เฉพาะกิจในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของเกษตรกร เพื่อทราบประสิทธิภาพและขีดจำกัดของสื่อแต่ละประเภท และใช้สื่อได้อย่างเหมาะสม
4. ควรมีการวิจัยในเรื่องบทบาทการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการชลประทานที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้ของเกษตรกร เพื่อศึกษาว่า เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลบำรุงรักษาโครงการชลประทานจะมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมพึงประสงค์ด้านการชลประทานหรือไม่ในระดับใด